

Eligiusz Małolepszy

Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma "Drużyna" w latach 1912-1920

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna 7, 25-34

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eligiusz Małolepszy

Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w świetle czasopisma „Drużyna” w latach 1912–1920

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, turystyka, wieś, „Drużyna”, Polska

Physical Culture and Tourism in Rural Areas in Poland as Described in „Drużyna” in the years 1912–1920

Key words: physical culture, tourism, rural area, „Drużyna”, Poland

Abstract

The magazine „Drużyna” (Team) often wrote about physical culture and tourism in rural areas. They presented the role and importance of physical activity, regulations and methodology of teaching games and motricity to children and adolescents, methodology of teaching physical education and sports. Apart from different issues of physical culture, „Drużyna” also published articles, news reports and materials popularizing sightseeing and tourism.

Physical culture and tourism was an inherent element of activity of Peasant Youth Union and Peasant Youth Groups.

Czasopismo „Drużyna” publikowane było w Warszawie w latach 1912–1920. 12 marca 1912 r. ukazała się „Drużyna” jako „Jednodniówka młodzieży ludowej” pod redakcją Rozalii Brzezińskiej i Adama Chętnika¹. W zebraniu założycielskim czasopisma uczestniczyli przedstawiciele młodzieży wiejskiej, wychowankowie szkół rolniczych, działacze inteligencji związani z kołami ludowymi, m.in. Alek-

---

¹ „Drużyna” – *Jednodniówka młodzieży ludowej*, pod red. R. M. Brzezińskiej i Adama Chętnika, Warszawa, dn. 12 marca 1912 r.; J. Niećko: *Dwudziestolecie ruchu młodzieży wiejskiej 1912–1932 (zarys historyczny)*, Warszawa b.r.w., s. 20–21; M. Mioduchowska: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912–1918*, Warszawa 1984, s. 21; Zob. też E. Małolepszy: *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2004, s. 20.

sander Bogusławski, Rozalia Brzezińska, Wacław Dunin, Antoni Jaros (instruktor kółek rolniczych Centralnego Towarzystwa Rolniczego – CTR), Józef Niećko, Janina Porazińska, Błażej Stolarski, Romuald Wasilewski, Antoni Widłak, J. Włodarski². Redakcję „Drużyny” powierzono R. Brzezińskiej, zaś na jej zastępcę, wydawcę i administratora powołano A. Chętnika. Pierwszy numer „Drużyny” wydany został 1 kwietnia 1912 r.³ Pismo ukazywało się jako dwutygodnik, a od grudnia 1913 r. do maja 1915 r. jako tygodnik. Następnie do 1918 r. nie wydawano czasopisma. W 1918 r. ukazało się 21 numerów „Drużyny”. W latach 1920–1921 pismo ukazywało się jako tygodnik. W 1920 r. wydano 26 numerów czasopisma⁴. Od lipca 1920 r. funkcjonował inny tytuł pisma – „Nasza Drużyna”⁵.

Hasłem „Drużyny” było: Bóg – Ojczyzna – Cnota – Nauka – Prawda. Słusznie uważa D. Gałaj, że „w hasłach tych wyrażała się treść dążeń pierwszych organizatorów młodzieży wiejskiej, a treść tych hasel określa wzór chłopca – człowieka i obywatela. One to mają mobilizować młodzież chłopską, która dotychczas miała Boga, ale nie miała Ojczyzny, nie miała możliwości uczenia się, nie rozumiała, jaką wartość dla człowieka i społeczeństwa stanowiła Cnota, Nauka, Prawda [...]”⁶.

Jak czytamy pod tytułem czasopisma w numerach, które ukazywały się w 1913 r., „«Drużyna» jest jedynym samodzielnym pismem, omawiającym potrzeby młodzieży ludowej. Niezależna od żadnej partii politycznej, daleka od waśni partyjnych. «Drużyna» szerzy i zaszczepia światło i dobro wśród młodszego pokolenia, chce znaleźć jedną drogę, po której mogłaby kroczyć wszystka młodzież”⁷. Od 1918 r. „Drużyna” stała się organem młodzieży wiejskiej Związku Kółek Rolniczych CTR, a od 1920 r. organem Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW).

Redaktorem pisma od numeru 28 w 1919 r. został Aleksander Bogusławski, natomiast od numeru 9 w 1920 r. Józef Niećko.

Na łamach „Drużyny” podejmowano problematykę kultury fizycznej, m.in. przedstawiono rolę i znaczenie aktywności fizycznej, regulamin i metodykę nauczania gier i zabaw ruchowych dla dzieci i młodzieży, metodykę nauczania dziedzin wychowania fizycznego i sportu, kulturę fizyczną i turystykę w działalności kół młodzieży wiejskiej.

Adam Chętnik w artykule *W zdrowym ciele – zdrowa dusza* zwrócił uwagę na potrzebę uprawiania wychowania fizycznego⁸. Podaje za wzór Anglię, gdzie wychowanie fizyczne jest prowadzone na dobrym poziomie. „Dzisiaj, jak pisze A. Chętnik, jeden tylko naród nie pogardził wychowaniem fizycznym, mianowicie Anglik, stąd też u Anglików ta rzutkość, impet, niczym niepowstrzymany

² M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 19–20.

³ „Drużyna” 1912, nr 1.

⁴ Ostatni – 26 numer czasopisma został wydany w końcu czerwca 1920 r.

⁵ Czasopismo „Nasza Drużyna” ukazywało się w latach 1920–1921. W 1920 r. wydano 24 numery „Naszej Drużyny”.

⁶ D. Gałaj: *Powstanie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”*. Warszawa 1959, s. 31.

⁷ „Drużyna”, 1913 nr 11, s. 1.

⁸ „Drużyna”, 1912 nr 3, s. 42.

i przedsiębiorczość. [...] Młodzież angielska od najmłodszych lat, oprócz książki do nauki, uprawia wszelkie rozrywki i gry ruchowe, gimnastykę i różne zabawy na wolnym powietrzu. Za Anglikami idą dziś w ślad Szwedzi i Norwegowie, Szwajcarzy, Niemcy i Japończycy – wszędzie, obok pracy umysłowej, postawiono odrodzenie fizyczne⁹. Wychowanie fizyczne jest niezbędne w życiu społeczności wiejskiej w Polsce. „Tego wszystkiego nam brakuje, pisze A. Chętnik. Bo chociaż niejeden powie, że przy cepach lub pługu się nagimnastykuje, że go aż kości bołą, to jednak, nawet «po cepach» można znaleźć taką rozrywkę, która nas nie znuży, ale czas uprzyjemni¹⁰. Zdaniem autora artykułu, na łamach pisma „stale będziemy dawać wskazówki do urządzania zabaw i gier, do ćwiczeń gimnastycznych oraz sztuki nauki pływania, która u nas jest zaniedbana¹¹”.

W innym artykule Cz. Włodek, zachęcając do uprawiania aktywności fizycznej przez młode pokolenie mieszkańców wsi, pisze: „W okresie wczesnej młodości, kiedy stoimy trochę na uboczu życia społecznego, kiedy mniej troszczymy się o chleb powszedni, powinniśmy całą duszą zająć się gimnastyką i uprawiać sporty, ażeby wejść w życie zdrowymi i silnymi. Później, gdy spadną na nas troski rodzinne, nie będziemy mogli tyle czasu poświęcać dla siebie samych, wówczas (dopełnienie autora) zmniejszy się energia i zapał młodzieńczy w tym kierunku, choć [...] gimnastykować powinniśmy się do głębokiej starości¹²”.

Florian Francikowski w pracy *O wychowanie fizyczne winni dbać wszyscy, a przede wszystkim słabi* podejmuje zagadnienie potrzeby aktywności fizycznej ogółu społeczeństwa, głównie ludzi słabszych fizycznie¹³. F. Francikowski uważa, że „wszyscy [...] mogą i powinni polepszyć swój rozwój fizyczny. Każdy słaby jest nieśmiały, bojaźliwy [...], nie należy mu odejmować odwagi, lecz przeciwnie zachęcać do ćwiczeń, których tak bardzo potrzebuje. Winien być on przedmiotem życzliwej uwagi ludzi troszczących się o pomyślność i przyszłość swego kraju. Słabi stanowią większość społeczeństwa. Bardziej naglącą potrzebą jest osiągnięcie średniego poziomu rozwoju narodu, aniżeli dążenie do wytworzenia kilku osobników [...] bardzo wybitnych¹⁴”. Z uwagami i spostrzeżeniami autora artykułu należy się zgodzić. Słusznie uważa, że przyszłość narodu i państwa będzie uzależniona od poziomu tęczyzny fizycznej całego społeczeństwa.

Prace na temat znaczenia i roli wychowania fizycznego (wf) oraz sportu wśród społeczeństwa na łamach „Drużyny” publikował Edward Nehring. E. Nehring

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 42–43. W innym artykule A. Chętnika *Hartujmy ciało i ducha*, opublikowanym na łamach „Zucha” dodatku do 5 numeru „Drużyny” z 1914 r. czytamy: „Warunki, w jakich znajduje się naród polski, sprawiają, iż musimy być silni nie tylko pod względem ekonomicznym, tj. materialnym, gospodarczym i społecznym, ale także pod względem siły cielesnej i fizycznej, a poza tym – pod względem duchowym, moralnym. Zdrowie i siła jednostek i rodzin, to zdrowie i siła narodu całego, to przyszłość i szczęście ludów, które wskutek wypadków dziejowych, czy też innych nieszczęść walczą z losem o swój byt, szczęście, istnienie”.

¹² „Drużyna”, 1914 nr 19, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 21.

¹³ „Drużyna”, 1918 nr 9–10, s. 17–18.

¹⁴ Tamże, s.17.

pisal w artykule *Zdrowy duch w zdrowym cielem*, że „rozwój sił fizycznych powinien iść równolegle z rozwojem umysłowym”⁹. W innym artykule, pt. *Z gimnastyki i sportów*, E. Nehring jest zdania, że „każde społeczeństwo zdolne jest do życia wtedy tylko gdy składa się ze zdrowych i silnych jednostek”¹⁰. Młodzież powinna myśleć o rozwoju fizycznym, zaś środkiem do jej rozwoju są „odpowiednio przeprowadzona gimnastyka, sporty i gry ruchowe”¹¹.

W numerze 3 „Drużyny” z 1912 r. został zamieszczony artykuł *Przepisy zdrowotne*¹². Określał on warunki, jakie należy przestrzegać podczas ćwiczeń wychowania fizycznego i sportu. Boisko nie pokryte trawą, w trakcie zabaw i gier powinno być zraszane wodą, gdyż powstaje kurz. Obok boiska powinien znajdować się budynek, zaopatrzone w przybory do zabaw i gier. W porze zimowej ćwiczenia powinny być urządzone przy temperaturze do –2 stopni C, w lecie do 25 stopni C. Jak czytamy w artykule, „obowiązkiem nauczyciela jest zwracać uwagę na stopień zmęczenia bawiących się; powinien on zachęcać powolnych, a hamować zapamiętałych, którzy gonią do upadłego. [...] Należy starać się o utrzymanie średniego stopnia natężenia podczas zabawy. [...] Picie wody podczas zabawy jest konieczne, zwłaszcza w dni gorące, gdy wydzielanie potu jest znacznie wzmożone”¹³. Ubiór ćwiczących „powinien być lekki i nie tamujący ruchów”, stosowny do pory roku.

Na łamach „Drużyny” publikowano przedruki z innych czasopism dotyczące szeroko pojętej kultury fizycznej i wychowania zdrowotnego, m.in. w artykule pt. *O kąpielu* czytamy: „Jak dotąd mało uznawaną jest u nas potrzeba kąpielu, pomimo zaleceń i wskazań higieny. Całe zastępy nie czują (dopełnienie autora) potrzeby kąpielu, uważając ją za coś niekoniecznego w życiu codziennym; wielkim zadaniem ludzi oświeconych jest, by w szerokich masach zaszczepić przekonanie o niezbędności kąpielu dla zdrowia”¹⁴.

Redakcja „Drużyny” w rubryce „Biblioteczka Drużyny” oraz w dziale organizacyjnym zalecała literaturę, w której obecne były prace z zakresu kultury fizycznej, m.in. następujące książki: A. Żmujdzki, *Ćwiczenia cielesne na świeżym powietrzu*; A. Chętnik, *Gry i zabawy ruchowe*, cz. I; A. Chętnik, *20 łatwych gier w piłkę ręczną; Piłka nożna*¹⁵.

Wśród artykułów, materiałów metodycznych, publikowanych na łamach czasopisma dużo miejsca poświęcono tematyce gier i zabaw ruchowych¹⁶. W nume-

⁹ „Drużyna”, 1919 nr 8, s. 5–6.

¹⁰ „Drużyna”, 1919 nr 19, s. 8–9.

¹¹ Tamże, s. 9.

¹² „Drużyna”, 1912 nr 3, s. 60–61.

¹³ Tamże.

¹⁴ „Drużyna”, 1914 nr 5, „Zuch” dodatek do „Drużyny”, s. 8. Przedruk z czasopisma „Ruch”.

¹⁵ „Drużyna”, *Jednodniówka młodzieży ludowej*, pod red. A. Chętnika, maj 1918, s. 16; „Drużyna”, 1920 nr 10, s. 11; 1920 nr 22, s. 16.

¹⁶ Gry i zabawy ruchowe omawiano na łamach „Drużyny” w ramach cyklu tematycznego „Zabawa i rozrywka”.

rze 2 czasopisma z 1912 r. przedstawiono grę w palanta¹⁷. Palant, jak czytamy, „jest to stara, zaniedbana dziś gra w piłkę, tzw. «lankę» zwykle czarną, niewielką, gdyż takie są mocne dalekonośne. Palant, jest to kij okrągły, twardy, dobrze do ręki dopasowany, służący do podbijania piłki. Do gry potrzeba od 6 do 12 osób, chłopców. Grający dzielą się na dwie partie za pomocą umawiania się, na czele zaś stoją dwie matki – najlepsi gracze. Matki podbijają piłkę [...] i mają prawo podbijać 3 razy lub więcej, wedle umowy. [...] Gra w palanta jest pełna życia i bardzo jest stosowna dla dorastającej młodzieży”¹⁸. Oprócz palanta, na łamach „Drużyny” ukazano regulamin i metodykę nauczania innych gier i zabaw ruchowych, m.in. dzień i noc, gra w dwa obozy, gra w zielone, jedno za wiele, kołki, kołobieg, kot i szczur, kółko, krag, król i królowa, kulawy lis, łańcuch wilków, młynek, odbijanka, palcaty, przeprowadzka, przesmyk, rzucanie kamieniem, rzucanka w kole, sparzony, szczudła, trzecia para naprzód, turek, walka o kociołek, walka o żerdź, wieża, wyścig piłek; wyścig wywoływany, wyścigi proste, zbiorowe – (wyścigi z przeszkodami, wyścigi pastusze, wyścigi z obciążeniem, wyścigi o czas, wyścigi na przełaj); wyścigi humorystyczne – (wyścigi tyłem, wyścigi na ośle, wyścigi w workach, wyścigi w workach z przeszkodami, wyścigi na jednej nodze, wyścigi z beczką, różne wyścigi), zabawa w babkę, zapędzany, zawieszony¹⁹.

Publikowano artykuły przybliżające młodzieży wiejskiej poszczególne dziedziny wychowania fizycznego i sportu. Adam Chętnik na łamach czasopisma zachęcał do nauki pływania: „kapmy się i uczmy się koniecznie pływać, bo pływanie jest najlepszą gimnastyką, wyrabia w nas zręczność, [...] dziesiątki ludzi może uratować od wypadków utonięć”²⁰. Publikowano materiały metodyczne, dotyczące gimnastyki, łucznictwa, pływania, ratowania tonących oraz zasady „dla kąpiących się i pływaków”²¹.

¹⁷ „Drużyna”, 1912 nr 2, s. 38–39; zob. też W. Lipoński: *Rochwist i Palant. Studium etnologiczne dawnych polskich sportów i gier ruchowych na tle tradycji europejskiej*, Poznań 2004, s. 138–147.

¹⁸ „Drużyna”, 1912 nr 2, s. 38–39. Regulamin i sposób przeprowadzenia gry w palanta opublikowano w numerze 15 „Drużyny” z 1919 r.

¹⁹ „Drużyna”, 1912 nr 3, s. 61–62; 1912 nr 5, s. 106–107; 1912 nr 6, s. 126–127; 1912 nr 14, s. 254–255; 1913 nr 8, s. 142–143; 1913 nr 14, s. 220; 1913 nr 16, 244–245; 1913 nr 22, s. 320; 1914 nr 13, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 16; 1914 nr 16, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 19–20; 1914 nr 19, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 24; „Drużyna”, 1914 nr 27, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 36; „Drużyna”, 1914 nr 29, 30, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 38–39; 1918 nr 1–2, s. 24; 1918 nr 9–10, s. 23–24. Kołki jest to „stara gra ludowa, którą nazywano «grele» albo «krele»”. Kilka kołków zaostrzonych wtykamy w ziemię – w odległości łokcia jeden od drugiego w linii prostej. Chłopcy z pewnej odległości biegną i starają się w biegu uderzyć kijem i wyrzucić zatknięty w ziemię kolek. Kto do trzech razy trafi – odchodzi na stronę, inni zostają aż do skończenia gry”; „Drużyna”, 1919 nr 15, s. 16; 1919 nr 16, s. 10; 1919 nr 18, „Gwiazdka” dodatek do czasopisma „Drużyna”, nr 18, s. 3–4; 1919 nr 22, „Gwiazdka” dodatek do czasopisma „Drużyna”, nr 11, s. 3–4; 1919 nr 24, „Gwiazdka” dodatek do czasopisma „Drużyna”, nr 12, s. 3; 1919 nr 25–26, s. 22; 1919 nr 49–50, „Gwiazdka” dodatek do czasopisma „Drużyna”, nr 17–18, s. 7–8; 1920 nr 22, s. 15–16.

²⁰ „Drużyna”, 1912 nr 5, s. 103.

²¹ „Drużyna”, 1912 nr 6, s. 122–124; 1912 nr 7 s. 138–140; 1912 nr 8, s. 155–157, 1912 nr 14, s. 255; 1913 nr 13, s. 199; 1913 nr 14, s. 221; 1914 nr 25, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 30–31; 1918 nr 3–4, s. 20.

Niezwykłe ciekawym i wprowadzającym młodzież wiejską do uprawiania różnych dyscyplin i konkurencji sportowych był artykuł Włodzimierza *Sakowicza* *Pierwsze kroki sportowca wiejskiego*¹⁷. W. Sakowicz zalecał w okresie letnim uprawianie lekkoatletyki (biegi, rzuty, skoki), pływania, zapasów; w okresie zimowym: łyżwiarstwa, zjeżdżania na sankach, różnych gier na lodzie i śniegu. Uważał, że należy uprawiać kilka dziedzin sportu oraz dozować wysiłek fizyczny do możliwości organizmu¹⁸.

Obok różnorodnej problematyki kultury fizycznej, na łamach „Drużyny” ukazywały się artykuły, doniesienia i materiały prezentujące krajoznawstwo i turystykę.

Numer 8 „Drużyny” z 1913 r. poświęcony został krajoznawstwu¹⁹. Adam Chętnik przybliżył czytelnikom strukturę i działalność Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK). Polskie Towarzystwo Krajoznawcze miało siedzibę w Warszawie i posiadało 23 oddziały prowincjonalne, m.in. w Chełmie, Częstochowie, Grójcu, Jędrzejowie, Kaliszu, Kielcach, Włocławku (Oddział Kujawski), Kutnie, Lublinie, Łapach, Łomży, Łowiczu, Łodzi, Miechowie, Olkuszu, Ostrołęce, Piotrkowie Trybunalskim, Radomiu, Siedlcach, Suwałkach, Wieluniu, Sosnowcu (Oddział Zagłębiowski), Zawierciu²⁰. W numerze krajoznawczym przedstawiono zasady i regulamin organizowania wycieczek. Zalecano lekturę książki *Metodyka wycieczek krajoznawczych*²¹.

„Drużyna” odegrała ważną rolę w rozwoju turystyki mieszkańców wsi. W artykule *W sprawie wycieczek w roku bieżącym* A. Jaros pisze: „Jak w wielu innych sprawach, tak i w wycieczkach pośredniczy nam nasza «Drużyna» i potrzebom stara się zawsze zadość uczynić”²². Na temat ruchu wycieczkowego publikowano także artykuły czytelników, m.in. w numerze 8 czasopisma z 1913 r. ukazał się materiał W. Iwanickiej i Jana Kozłowskiego²³.

W numerze 1 z 1912 r. został zamieszczony materiał poświęcony wycieczce osób dorosłych i młodzieży z Łowicza i okolic do Warszawy²⁴. Wycieczka była zorganizowana przez PTK, oddział w Łowiczu. W trakcie wycieczki uczestnicy zwiedzili muzea i zabytki Warszawy, a także byli w teatrze. Łowicki oddział PTK systematycznie organizował wycieczki, głównie o charakterze krajoznawczym, turystycznym oraz innym, m.in. do Liskowa, Mirosławic²⁵.

Wycieczki organizowane były również przez młodzież szkół rolniczych oraz kółka rolnicze²⁶. Czerniakowskie Kółko Rolnicze przygotowało w okresie od 11

---

¹⁷ „Drużyna”, 1914 nr 27, „Zuch” dodatek do czasopisma „Drużyna”, s. 33.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 119–124, 126–136.

²⁰ Tamże, s. 123–124.

²¹ Tamże, s. 131–132, 135–136.

²² „Drużyna”, 1914 nr 16, s. 117–118.

²³ „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 141–142.

²⁴ „Drużyna”, 1912 nr 1, s. 20.

²⁵ „Drużyna”, 1912 nr 5, s. 105–106; 1912 nr 6, s. 121–122; 1912 nr 7, s. 131–132.

do 22 czerwca 1913 r. wycieczkę na trasie Warszawa – Wilanów – Wola Grzybowska – Pszczelin – Łowicz i łowickie – Mirosławice – Mieczysławów – Kutno – Włocławek – Kruszynek – Marysin – Brześć Kujawski – Szpetal – Aleksandrów – Ciechocinek – Raciążek – Nieszawa – Bobrowniki – Dobrzyń – Płock – Wyszogród – Czerwińsk – Zakroczym - Warszawa²⁷. Część trasy wycieczki uczestnicy przebyli koleją i statkiem. W wycieczce brali udział czytelnicy „Drużyny”.

„Drużyna” odegrała istotną rolę w tworzeniu kół młodzieży wiejskiej. Do rozwoju kół młodzieży wiejskiej przyczynił się Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR)²⁸. Inicjatywa CZKR polegała na stworzeniu formy prawnej dla organizacji młodzieży wiejskiej. We wrześniowym wydaniu „Drużyny” z 1918 r. czytamy: „Ażeby z młodzieży urobić zamięłowanych i oświeconych rolników oraz dzielnych obywateli kraju, Centralny Związek Kółek Rolniczych tworzy przy swych oddziałach Koła młodzieży wiejskiej. Młodzież taka, zorganizowana do pracy samodzielnie, przy boku starszych członków kółek, ma możliwość współpracy, wyrabiania się i wychowania w duchu, jakiego czas i postęp wymagają. Obok [...] zachęcania młodych do oświaty rolniczej, młodzież jednocześnie oddziałuje (dopełnienie autora) na siebie moralnie: przestaje palenia i karciarstwa, zwalcza pijaństwo i rozpustę, urządza gry i zabawy, wieczornice, teatry; uprawia ćwiczenia fizyczne, urządza wycieczki krajoznawcze. Wszystko to wyrabia życie towarzyskie i odwagę cywilną, kształci charakter, uszlachetnia”²⁹. W projekcie regulaminu koła młodzieży wiejskiej, w zadaniach przewidziano m.in.: kształcenie się pod względem narodowym, społecznym, zawodowym i kulturalnym; kształcenie się pod względem fizycznym; organizowanie miejscowej młodzieży dla wspólnej pracy i godziwej zabawy. Powyższe zadania koło młodzieży wiejskiej spełniało m.in. przez gimnastykę, gry ruchowe, wycieczki, wieczornice i zabawy³⁰.

Projekt regulaminu koła młodzieży wiejskiej przewidywał także tworzenie przy kołach sekcji³¹. Według projektu regulaminu Sekcji Młodzieży przy Okręgowym Związku Kółek Rolniczych (OZKR), Wydział Kół Młodzieży przy OZKR dążył do ujednoczenia i organizacyjnego współdziałania KMW, m.in. w celu „współdziałania w pracach młodzieży nad wyrobieniem fizycznym przez ćwiczenia gimnastyczne, organizowanie wycieczek, organizowanie straży ogniowych, gier i zabaw ruchowych itp.”³² Sekcja oświatowa miała się zajmować m.in. opracowaniem wycieczek krajoznawczych, rolniczych na wystawy, pokazy itp.; założeniem i prowadzeniem biblioteki Koła, podzielonym na działy: książki o tre-

²⁶ „Drużyna”, 1913 nr 8, s. 132–134; 1913 nr 11, s. 1; 1913 nr 12, s. 195.

²⁷ „Drużyna”, 1913 nr 11; 1913 nr 16, s. 235–236; 1913 nr 17, s. 247. Uczestnicy wycieczki zwiedzili m.in. Wilanów, uzdrowisko w Ciechocinku, gospodarstwa i szkoły rolnicze, zakłady przemysłu rolniczego.

²⁸ „Drużyna”, 1918 nr 7–8, s. 2–3.

²⁹ Tamże, s. 2.

³⁰ Tamże.

³¹ „Drużyna”, 1918 nr 9–10, s. 2–3.

ści krajoznawczej, społecznej, książki o treści rolniczej, książki o treści dotyczącej sportu, gier i zabaw, straży ogniowych. Dla sekcji gier i zabaw przewidziano: „szerzenie idei zachowania zdrowia fizycznego za pomocą pogadank, odczytów itp.; organizowanie ćwiczeń gimnastycznych na przyrządach i na wolnym powietrzu, organizowanie (dopełnienie autora) ćwiczeń przygotowawczych do zorganizowania straży ogniowej; urządzenie wycieczek, gier i zabaw, rozwijających przede wszystkim solidarność gromadzką i społeczną”³³.

Fryderyk Plattner w artykule *Cele i zadania Związku Młodzieży Wiejskiej* zwrócił uwagę, że młodzież wiejska „powinna rozwinąć i wzmocnić siły fizyczne oraz odporność organizmu”³⁴. W realizacji tych celów dostrzegł potrzebę uprawiania gimnastyki, ćwiczeń wojskowych, sportów, gier i zabaw ruchowych.

Staraniem kierownictwa sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR w dniach 21–23 czerwca 1919 r. odbył się w Warszawie Zjazd Delegatów Kół Młodzieży Wiejskiej³⁵. W zjeździe wzięło udział 259 delegatów, reprezentujących 220 kół i przeszło 13 000 młodzieży zrzeszonej w kołach³⁶. Najważniejszą decyzją podjętą na zjeździe było utworzenie Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW) przy CZKR, w miejsce dotychczasowej sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR. Podczas zjazdu, A. Janowski miał wygłosić referat *Krajoznawstwo na wsi*, miał odbyć się również pokaz gier i zabaw ruchowych, przygotowany przez młodzież wiejską³⁷.

Sekcja gier i zabaw oraz sekcja sportowa istniały m.in. przy powstałych w 1918 r. Kołach Młodzieży Wiejskiej (KMW) w Latowiczu (powiat mińsko-mazowiecki) i Zabieliu (powiat łomżyński)³⁸.

W 1918 r. przy kołach młodzieży wiejskiej istniało 16 zespołów wychowania fizycznego, które liczyły 318 osób (tab. nr 1)³⁹. Najwięcej, bo aż 5 zespołów znajdowało się na ziemi kaliskiej. Koła Młodzieży Wiejskiej zorganizowały 36 wycieczek, w których uczestniczyło 3323 osoby (tab. nr 2)⁴⁰. Na łamach 5 numeru

³² „Drużyna”, 1919 nr 10, s. 6; 1919 nr 17, s. 2–4. Artykuł Piotra Olewińskiego *Zasady naszej organizacji*, w którym pisze: „jako cel stawia sobie młodzież (w Kołach Młodzieży Wiejskiej – dopełnienie autora): wyrobienie się na dobrych obywateli Polski, przez [...] kształcenie się pod względem fizycznym. Zadania powyższe koło spełnia [...] przez gimnastykę, gry ruchowe, wycieczki, wieczornice i zabawy”.

³³ „Drużyna”, 1918 nr 9–10, s. 2.

³⁴ „Drużyna”, 1920 nr 14–15, s. 3–5.

³⁵ „Drużyna”, 1919 nr 23, s. 1–2; F. Piaścik: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” – Centralny Związek Młodej Wsi*, [w:] R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 26; J. Kowal: „Wici”. *Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928–1939*. Warszawa 1964, s. 28–29; J. Kowal: *W XXX-lecie ZMW RP „Wici” 1928–1958*. Warszawa 1959, s. 9; S. Pawłowski, A. Zieliński: *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1977, s. 27.

³⁶ „Drużyna”, 1919 nr 47–48, s. 10; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 29; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 27; J. Wypych: *Przed „Wiciami”*. *Ruch młodzieży wiejskiej do 1928 roku*, [w:] K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 39. W czasopiśmie „Drużyna” znajdujemy informację o 259 delegatach na zjazd, natomiast w literaturze – o 258 delegatach, którzy wzięli udział w zjeździe. Spośród delegatów najliczniejszą grupę stanowili synowie i córki gospodarzy rolników – 140 osób.

³⁷ „Drużyna”, 1919 nr 23, s. 1–2.

³⁸ „Drużyna”, 1918 nr 11, s. 12; 1919 nr 15, s. 8.

³⁹ „Drużyna”, 1919 nr 47–48, s. 8.

„Drużyny” z 1920 r. w dziale organizacyjny przedstawiono materiał *W sprawie wycieczek*⁴¹. Były to informacje, dotyczące organizacji wycieczek, które zostałyby zorganizowane przez KMW.

Tabela 1

Zespoły wychowania fizycznego KMW przy CZKR w 1918 r.

l.p.	Ziemie	Zespoły wychowania fizycznego	
		Liczba kół	Liczba członków
1.	warszawska	2	58
2.	płocka	-	-
3.	kaliska	5	105
4.	radomska	2	40
5.	łomżyńska	-	-
6.	lubelska	1	18
7.	siedlecka	1	18
8.	piotrkowska	3	47
9.	kielecka	2	32
Razem		16	318

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47-48, s. 8.

Rozwój liczebny KMW wymuszał potrzebę kształcenia kierowników i instruktorów. W pierwszym okresie działalności ważnym czynnikiem dla rozwoju wf i sportu była realizacja kursów wf i sportu oraz obecność dziedzin wf i sportu na innych kursach, organizowanych przez Koła Młodzieży Wiejskiej i ZMW.

Tabela 2

Ruch wycieczkowy KMW przy CZKR w 1918 r.

l.p.	Ziemie	Wycieczki zorganizowane przez KMW	
		Liczba kół	Liczba uczestników wycieczek
1.	warszawska	14	2817
2.	płocka	2	58
3.	kaliska	6	176
4.	radomska	2	48
5.	łomżyńska	2	30
6.	lubelska	7	139
7.	siedlecka	2	29
8.	piotrkowska	1	3
9.	kielecka	2	53
Razem		36	3323

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47-48, s. 7.

W latach 1919–1920 na łamach czasopisma „Drużyna” publikowano artykuły, materiały i informacje o mających się odbyć czy odbytych kursach, m.in. o kur-

⁴⁰ Tamże, s. 7.

⁴¹ „Drużyna”, 1920 nr 5, s. 8–9.

sach gimnastycznych, kursach dla kierowników Kół, kursach dla kierowników teatralnych, kursach ogólnokształcących i innych⁴². W zakresie dwutygodniowych kursów dla kierowników KMW przewidziano wykłady nt. pracy sekcji sportowej oraz praktyczne ćwiczenia gier i zabaw ruchowych oraz wycieczki⁴³.

W 1919 r. odbyły się 2-tygodniowe kursy rolniczo-społeczne w Staroźrebach (powiat płocki) dla młodzieży z powiatów: płońskiego, płockiego i rypińskiego⁴⁴. W programie kursów przewidziano m.in. wykłady z krajoznawstwa, gimnastyki i ćwiczeń strażackich.

Na łamach „Drużyny” podejmowano problematykę kultury fizycznej i turystyki na wsi. Przedstawiono m.in. rolę i znaczenie aktywności fizycznej, regulamin i metodykę nauczania gier i zabaw ruchowych dla dzieci i młodzieży, metodykę nauczania dziedzin wychowania fizycznego i sportu. Obok różnorodnej problematyki kultury fizycznej, na łamach „Drużyny” ukazywały się artykuły, doniesienia i materiały prezentujące krajoznawstwo i turystykę.

Kultura fizyczna i turystyka była nieodzownym elementem działalności ZMW i Kół Młodzieży Wiejskiej.

---

⁴² „Drużyna”, 1919 nr 33, s. 1–3; 1919 nr 47–48, s. 13; 1920 nr 4, s. 10–12; 1920 nr 5, s. 7–8.

⁴³ „Drużyna”, 1919 nr 40, s. 8–9.

⁴⁴ „Drużyna”, 1919 nr 8, s. 7.